

Despărțit, pe o chestie de principiu, de prietenii mei, care au rămas mai departe în jurul revistei *Convorbiri literare*¹, și încurajat de iubirea și de încrederea câtorva tineri scriitori, m-am simțit dator să iau o parte mai vie la mișcarea noastră literară, întâi pentru ca să cerc a da o viață pipăită acelor principii pentru care m-am înstrăinat de prieteni atât de vechi și buni; al doilea, pentru ca, printr-însele, să caut a fi de folos, pe cât îmi îngăduie puterile mele, literaturii noastre de astăzi, care, după o bogată eflorescență primitivă și difuză, are trebuință de o limpezire, o pătrundere și o rînduială ce i-a lipsit pînă acum.

În adevăr, cu tot numărul însemnat de critici ce avem, niciodată nu s-a simțit mai mult lipsa unei adevărate critice în literatura noastră. Avem critici care au spirit fin și caustic, dar fără destul curaj și claritate în tendințe; critici biciuitori, care, robi impresiilor de o clipă, revarsă în public, din sufletul lor de foc, multă iubire, dar și mai multă ură; critici migălituri și cîrtitori, care pentru vina adversarilor au un cîntar zgîrcit și pentru vrednicia proprie nici unul; critici plini de logică, dar lipsiți de miez; critici aprinși de furia spumegătoare a adevărului, dar fără temeiul lui; critici ce se hrănesc cu gîndul altora, dar fără căldura și lumina lui. În toate lucrările unor astfel de critici se răsfață un subiectivism desfrînat și uneori violent, și mai tot interesul ce ei îl ațîță în cititori este numai patima laudei și a defăimării, vioiciunea simțirii dezlănțuite - fermecătoare uneori - dar mai niciodată limpezimea și temeinicia judecății. Critica obiectivă, rece, așezată, care se ridică senină, dar fără slăbiciune, deasupra patimilor de o zi, și care, văzînd și cercetînd numai lucrul, nu vrea să știe dacă este făcut de un prieten sau de un dușman și luminează pe cititori asupra valorii lui, fără ură și fără părtinire, cu temeiuri totdeauna fățișe și clare - această critică ne lipsește.

Cu gîndul de a introduce în mișcarea noastră literară o astfel de critică se înființează *Convorbirile* de față. Cu acest ideal de nepărtinire senină și de cumpănire cinstită, ea are puterea morală de a se simți îndreptățită să judece toate manifestările literare ale spiritului românesc de azi și de ieri, și să croiască o cale nouă în literatura noastră.

Astfel fiind, spre a-și ajunge scopul său, această revistă mai întâi va căuta să lupte pentru desăvîrșita autonomie a artiștilor și a poezilor, căutînd să-i libereze de tirania individualităților strîmte, a curentelor de modă, fie străine, fie naționale și, în genere, a oricărei alte influențe care nu s-ar potrivi cu propriul lor fel de a fi. Ea-i va îndemna și-i va încuraja să caute mai întâi de toate în propriul lor suflet să se regăsească în însușirile intime și originale ale individualității lor și, cu conștiința cercetătoare și încrezătoare în sine însuși, să se coboare cît mai adînc pînă la izvoarele proaspete și nebănuite ale propriei lor simțiri. Dispreț pentru influențe exterioare, concentrare în sine însuși și sinceritate față de sine însuși - iată condiția primordială a artei eterne către care trebuie să aspire orice talent adevărat; și deci luptă în contra acelor care, conștient sau inconștient, vor căuta să lipsească pe poeți și pe artiști de ea.

În al doilea rînd, această revistă va lupta, în activitatea ei critică, de a obișnui pe scriitori cu gîndul că ei sînt organe întîmplătoare a ceea ce jocul tainic al forțelor naturii hotărăște să fie, pe această lume, frumos; că ei sînt datori să admire acest frumos cu toată sinceritatea și cu toată căldura, ori de unde ar veni și cu orice forme s-ar înfățișa, căci nimic nu roade mai cumplit sufletul și-l secătuieste decît necazul și pizma, hrana de obicei numai a individualităților sleite sau pe cale de a se istovi. Nimic mai înalt decît lauda care se dă cu toată inima; și nimic mai roditor pentru suflet decît admirația deplină pentru ceea ce a atins într-un fel sau într-altul desăvîrșirea.

De aceea, în al treilea rînd, activitatea critică de la această revistă - o dată cu perfectă asigurare a autonomiei scriitorilor - le va cere totuși o cît mai deplină abnegațiune față de propriile lucrări. Scriitorul să se învețe cu gîndul că perfecțiunea nu este din această lume, că toți țintim către ea, dar că prea puțini ne apropiem de ea. Și aci este partea cea mai roditoare a unei activități critice. Cei mai mulți dintre artiști se farmecă de strălucirea, propriei lor gîndiri, dar nu-și dau seama cît a putut cu adevărat pune din această strălucire în lucrarea în care își întrupează ideea. O formă săracă și searbădă ei o pot vedea minunată, fiindcă nu pot să deosebească ceea ce ei au avut în concepție de ceea ce se desface și pătrunde la cititor din forma ce i-au dat. Această separație un spirit critic destoinic o poate face totdeauna. El prinde și adîncește sensul concepției, îi analizează elementele esențiale, reconstituie frumusețile-i ascunse și face pe poeți să simtă că în adevăr i-a înțeles și i-a pătruns. Dar, după aceasta, trecînd la analiza însăși a lucrării, el le poate arăta cît au pus cu adevărat într-însa și cît mai trebuie să pună pentru ca concepția să fie pe deplin realizată. Și un bun critic mai totdeauna izbutește, fără silnicie, să facă pe scriitor să-și revadă opera și s-o perfecționeze. În această lucrare nu e vorba de a atinge individualitatea scriitorului, de a-i prescrie idei preconceptuate, tendințe, imagini și sentimente străine de atmosfera lui sufletească, ci, din contră, de a o scoate la iveală cît mai complet și cît mai veridic, făcînd ca stările sufletești ce-o constituie să ajungă la o expresie cît mai limpede și cît mai firească.

În fine, în al patrulea rînd, vom avea grijă să îndemnăm pe scriitorii noștri, care nu sînt în mod firesc destul de fecunzi, să nu-și silească puterile de producțiune prin lucrări în care se simte mai mult presiunea din afară decît inspirația. Pentru ca să-și dobîndească un nume durabil în literatură, nu e nevoie numai decît de lucrări multe și nici chiar de lucrări originale. Sînt și astăzi nume, ca bunăoară Schlegel, care se pomenesc cu cinste în literatură nu atît din pricină că au scris opere originale, cît pentru că au dat o haină strălucită și desăvîrșită capodoperelor unor scriitori clasici din alte literaturi. Această lucrare de traducere este cu atît mai prețioasă, îndeosebi pentru noi, cu cît limba noastră, spre a dobîndi mai repede toată mlădierea, bogăția, finețea și distincțiunea, are neapărată trebuință astăzi de a fi întrebunătățită nu numai la lucrări originale, care în genere au un conținut puțin însemnat, ci mai cu seamă la traduceri după capodopere în care, pe lîngă forma frumoasă, au un fond bogat și adînc, care, spre a fi exprimat, cere o mare artă.

Cu scriitorii stăpîni pe formă ce-i avem astăzi n-am face un mai mare serviciu neamului nostru decît dăruindu-i, în limba străbună, marile opere ale omenirii.

În cît privește pe cititori, această revistă un lucru va avea cu deosebire grija să-l lămurească (și din această lămurire desigur că vor avea să cîștige și unii din cei mai aprigi și ireductibili critici actuali). Opera de artă este o operă de imaginațiune; este o ficțiune care are numai un singur scop propriu: de a da contur precis, ființă întrupată, unei stări sufletești, care, cu cît va fi mai adîncă, mai depărtată de interesele momentului, cu atît va fi mai prețioasă și mai trainică. Cine vrea să înțeleagă cu adevărat opera de artă și cine vrea s-o judece în adevărata ei valoare va trebui, în fața ei, să lase din capul locului la o parte orice preocupății practice sau științifice. El va trebui, pe de o parte, să uite că este părintele unei familii, cetățeanul unei țări, membrul unui neam; iar, pe de alta, să nu pună preț pe nici unul din adevărurile, uneori sigure, dar de cele mai multe ori îndoioase, cu care i-a îmbogățit mintea știința modernă. Numai astfel sufletul său va putea gusta cu adevărat accentele sublime ale unui poet antireligios și anarhic ca Shelley și, în același timp, pătrunzătoarele și caldele armonii religioase ale unui David sau ale unei Sfinte Tereze; numai astfel, cu sufletul liberat de preocupările clipei, va putea pătrunde adevărul întrupat în fabule în care azi nu mai credem, cum e aceea a lui Oedip sau aceea a lui Hamlet, și cum sînt atîtea fabule în comediile și istoriile lui Shakespeare și Calderon. Numai astfel, fiind liberal în politică, va putea gusta totuși, în toată frumusețea lor, comediile lui Caragiale, și, fiind antisemit, va putea totuși admira adîncul adevăr sufletesc întrupat în figura lui Leiba Zibal din *Făclia de Paște*. Și, iarăși numai astfel un om ce face politică conservatoare va admira accentele liberale ale poezilor Renașterii, iar un naționalist se va încînta pe deplin de sentimentalitatea adînc pesimistă a lui Eminescu, fără să se mai indigneze de loc că acest poet, atît de românist în scrierile lui politice, n-a fost prin esență un poet naționalist.

Știu că astăzi aceste idei sînt străine de atmosfera noastră literară. Știu că preocupățiunea politică și culturală a intrat atît de mult în sufletele cititorilor, fie el naiv, fie el cult, încît prețuirea poezilor nu se mai face după adîncimea, după noutatea, după căldura, după bogăția și amplitudinea imaginațiunii unui poet, ci după naționalismul și românismul lor. Un Octavian Goga, care cu monotonia, cu lipsa de relief și uneori cu beția lui de cuvinte, nici nu e de comparat în privința valorii artistice cu clasicul Iosif și cu vigurosul și totuși delicatul și plin de frăgezime Coșbuc, este totuși socotit astăzi ca cel mai mare poet al nostru. Această atmosferă a făcut ca poeți în adevăr mari, mari cum poate de la Eminescu nu am avut, n-au fost relevați de nimeni, deși unii ca aceștia vor face gloria neamului nostru mîine. Cîți n-au scris de Octavian Goga? Cine nu l-a preamărit? Cine nu l-a îmbrățișat și nu l-a alintat? Și totuși, o poezie, bunăoară, de-a lui Cerna face mai mult decît toate poeziile acestui cîntăreț al Ardealului. Și de ce unul e atît de lăudat, iar de celălalt nu se vorbește de loc, sau cel mult se menționează, ca oricare altul? Fiindcă Cerna nu este nici naționalist, nici poporanist. În sufletul lui nu vibrează sentimentalitatea ce interesează o clipă pe un neam, ci aceea care va mișca veșnic omenirea. Dar cine să se ocupe astăzi cu un poet care se gîndește la soarta omului, și nu la aceea a poporului?

Aceasta însemnează că, în aprecierea operelor de artă, în vremea de față, este precumpănitor criteriul politic și cultural, nu criteriul artistic. Aceasta însemnează că înțelegerea operelor literare este din capul locului falsificată, și apariția acestei reviste este tocmai semnul că o reacțiune în contra acestui fel de a privi lucrurile se impune. N-aș vrea însă să fiu rău înțeles. N-aș vrea să se confunde tendințele acestei reviste cu acelea, bunăoară, ale *Vieței noi*¹, unde criticii, preocupați de mărunțisuri de formă și chinuți de fobia românismului și mai cu seamă a „țărănismului“, osîndesc atîtea lucrări, de o înaltă valoare literară, și adăpostesc sub aripa lor produsele cele mai evidente false ale literaturii de astăzi. Dacă e o greșeală (scuzabilă prin scop) înălțarea nemeritată a unor poeți, pentru că sînt naționaliști, apoi e o greșeală și mai mare (fiindcă nu e scuzabilă prin nimic) înjosirea unor scriitori pentru că nu sînt naționaliști. Atitudinea criticului, în concepția critică a acestei reviste, n-are să fie influențată cîtuși de puțin de conținutul operei de artă. Naționaliști și umanitari, conservatori și poporaniști, realiști și romantici, clasici și simbolizști, impresioniști și parnasieni, toți poezii, numai adevărați poeți să fie, au dreptul să fie judecați cu aceeași măsură - măsura cerințelor artei. În virtutea acestor cerințe, criticul, fiind indiferent la conținutul operei de artă, va prețui cu deosebire acele produse literare care, mai întîi, vor întrupa sentimente izvorîte mai mult din adîncul ființei scriitorului decît din sugestiunea întîmplătoare a mediului artistic, politic sau cultural; dintre acestea, pe acelea care vor fi concepute cu mai multă adîncime și relief, iar dintre aceste toate, pe acelea care vor fi întrupate cu mai multă perfecțiune. Numai astfel lucrînd, criticul va putea contribui în mod real, pe de o parte, la dezvoltarea gustului cititorilor, iar pe de alta, la perfecționarea proprie a scriitorilor. Numai astfel, și unii, și alții se vor libera de cătușile criticilor tendențioși și-și vor îmbogăți sufletul, așa încît să devină oameni cît mai întregi și mai sănătoși. Și numai astfel - prin arătarea adevărului adevărat - un critic credem că-și îndeplinește datoria către țara și neamul său. Și astfel voi căuta și eu să mi-o îndeplinesc.

M. Dragomirescu

(*Convorbiri*, an. I, 1907, nr. 1 din 1 ianuarie, în *Presa literară românească, articole-program de ziare și reviste (1789-1948)*, II, ediție, note, bibliografie și indici de I. Hangiu, cu o introducere de D. Micu, EPL, București, 1968, pp. 144-148)